

Erol Güngör'ün Entelektüel Kimliği ve Türk Soluna Dâir Yaklaşımı

Fatih YILDIZ*

Özet

1983'te genç yaşta vefat eden Erol Güngör hem bir sosyal bilimci hem de milliyetçi-muhafazakâr entelijansiyanın önemli temsilcilerinden biri olarak, 1960'lı yılların başlarından itibaren mütemâdiyen Türk soluna yönelik tenkitler içeren yazılar kaleme aşmıştır. Onun sol ideolojiler ve özel olarak Türk soluna yönelik tutumu, siyasî sosyalleşme süreci üzerinden anlaşılabilir: Kırşehir gibi Türk tarihi ve kültürü açısından önemli yeri olan bir şehirde, Türk kültürünü her yönüyle temellük eden bir aile içine doğmuş ve siyasî fikirleri çocukluk döneminden itibaren içinde doğduğu sosyal, kültürel çevrenin ve okumak için gittiği İstanbul'da dâhil olduğu bilimsel, siyasî, entelektüel çevrelerin tesiri altında teşekkül etmiştir. Erol Güngör'ün 1960'lı yıllardan itibaren Türk sağının öne çıkan düşünürlerinden biri olmasında, yaşadığı dönemde, toplumda ve entelektüel ve siyasî alanda yaygınlık kazanmaya başlayan sol fikirlerin tam karşısında bir konum alarak buna dayanan bir entelektüel üretim yapmasının payı büyüktür. Bu anlamda Erol Güngör'ün Türkiye'de 1960'lı yıllarda, geçmişin inkılâpçıların bir devâmı olarak gördüğü ve Marksizm'e dayandıklarını söylediği Türk soluna yönelik olarak yazdığı yazılar, onun Türk düşünce tarihindeki yerinin ve entelektüel kimliğinin anlaşılması ve Türkiye'de bir dönemin entelektüel tartışmalarının mâhiyetinin anlaşılması açısından son derece önemli metinlerdir.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Kırşehir, Türk Solu, Mümtaz Turhan, Nihal Atsız, Marksizm, Marmara Kiraathanesi

Abstract

Since the early 1960s, social scientist and significant member of the nationalist-conservative intelligentsia Erol Güngör, who passed away at a young age in 1983, has produced essays critical of the Turkish leftists. The political socialization process can be used to understand his stance on left-leaning ideology in general and the Turkish left in particular. He was born to a family that embraced Turkish culture in every aspect, in a city like Kırşehir, which has an important presence in Turkish history and culture. He was influenced by the intellectual, political, and scientific communities in Istanbul, where he went to study. This background had a significant impact on the development of his political views. Erol Güngör's became one of the prominent thinkers of the Turkish right since 1960s. The fact that he took a position against the leftist ideas, those thoughts which had started to become more popular in the society and among the intellectual and political communities. During his, he made an intellectual production based on his beliefs and his production was widely spread. In this regard, the articles written by Erol Güngör in Turkey in the 1960s for the Turkish left, which he saw as a continuation of the revolutionaries of the past and which he claimed were based on Marxism, are very significant texts in terms of understanding his position and his intellectual identity in the history of Turkish thought as well as the nature of the intellectual debates of that period in Turkey.

Keywords: Erol Güngör, Kırşehir, Turkish Left, Mümtaz Turhan, Nihal Atsız, Marxism, Marmara Coffee House

Giriş

1983 yılında genç yaşta vefat eden Erol Güngör'ün kısa ömrü, entelektüel üretim açısından bereketli geçmiştir. Bu bereketli ömür sâdece çalışkanlıkla îzahı kâbil bir husus değildir. *Kâbiliyetli biri olmasının yanı sıra Kırşehir'in önde gelen âlimlerinden olan bir zâtın torunu olarak dünyaya gelmesi ve aldığı terbiye, İstanbul'a bir öğrenci olarak gittikten sonra dâhil olduğu entelektüel çevre, sağlam bir çalışma disiplini kazanmasının ve entelektüel üretim açısından verimli geçen bir ömür yaşamasının başta gelen sebepleridir. Ölümünden sonra kendisiyle ilgili yazılan metinlerde ya da anma toplantılarında sık sık karşımıza çıkan bir beyit vardır: "Asr-ı şems idi asrda şemsin / Zilli memdûd olur zamânı kasîr" (İkinci güneşi gibiydi, ikinci güneşinin gölgesi uzun, ama zamânı kısadır). Genç yaşta vefat eden pâdişah Yavuz Sultan Selim için Kemalpaşazâde'nin söylediği bu beyit, verimli bir ömür yaşayan ve erkenden ölen herkes için söylenebilecek güzellikte bir mânâyâ sâhiptir. Altan Deliorman, Erol Güngör için yazdığı yazıya "Erken Düşen Yıldız"¹ başlığını koyarken, Beşir Ayvazoğlu, yazdığı biyografiye "Erken Kayan Yıldız"² adını vermiştir. Beşir Ayvazoğlu, eserinin ilk bölümüne Erol Güngör'ün cenâze törenini anlatarak başlar: "Muhteşem Bir Cenaze Töreni" başlıklı bölümde dikkat çeken husus, Erol Güngör'ün vefâtı karşısında büyük bir üzüntü içinde olan takdirkârlarının bu melâl içinde söyledikleridir. Meselâ: "Tören sona erdikten sonra tabut yeniden omuzlarda yükseldi ve üniversite, tekbir sesleri ile çınlamaya başladı. Bu, o güne kadar görülmuş şey değildi. Hep bir ağızdan getirilen tekbir kimilerini şaşirtirken, kimilerinin dudaklarında da buruk bir tebessüme dönmüştü. O gün orada bulunanlar, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun kendini tutamayıp yüksek sesle, 'Allah'ım, ben de bu çocuk niye öldü deyip duruyordum. Meğer şu katı taş binayı böyle mübarek bir günde tekbirle donatmak içinmiş!' dediğini söylerler."³ Erol Güngör'e hayattayken gösterilen ve ölümünden sonra da gösterilmeye devam eden ilginin başta gelen sebebi, onun entelektüel kimliğidir. İslâmî konulara duyarlı bir Türk milliyetçiliği ve bilhassa 1960'lı yıllarda hem siyasî alanda hem de düşünce dünyasında kendisini göstermeye başlayan Marksizme yaslanan Türk solu karşısında cepheden bir duruşu olması ve ayrıca Türkçe konusundaki hassasiyeti ve kendine has üslûbu onun entelektüel kimliğinin alâmet-î fârikasıdır. İşbu sebeplerle yazılarını kaleme aldığı 20. yüzyılın ikinci yarısında onun kadar tesîrli olabilen Türk düşünürü pek nâdirdir. Bu*

¹ Altan Deliorman, "Türk Yurdunun Bilgeleri", Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 13-32.

² Beşir Ayvazoğlu, "Erken Kayan Yıldız – Erol Güngör", Türk kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2022.

³ Beşir Ayvazoğlu, "Erken Kayan Yıldız – Erol Güngör", s. 21.

yazıda, Erol Güngör'ün entelektüel kimliği biyografisinden hareketle ele alındıktan sonra, onun entelektüel kimliğine istinad eden Türk soluna dâir yaklaşımı, 1960'lardan itibaren Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasî değişme süreci içinde değerlendirilecektir.

Entelektüel Kimliğin Oluşumu: Kırşehir, Aile ve Sosyal Çevre

Bütün Kırşehirliler gibi Neşet Ertaş'ı çok severmiş Erol Güngör, eşi Şeyma Güngör'ün anlattıklarına göre.⁴ Ne Neşet Ertaş'ın ne de Erol Güngör'ün Anadolu'nun bu küçük bozkır şehrinin topraklarının çocukları olması şüphesiz tesâdüf değildir. Kırşehir; Oğuz Türklerinin medeniyet yolculuğunda çok önemli bir şehir olmanın ötesinde, Anadolu'daki bin yıllık Türk tarihi içinde Türkçe'nin başkenti olan, Ahî Evran gibi teşkilatçılığıyla Türk kimliğinin en büyük temsilcilerinden bir zanaatkârın, Âşık Paşa gibi Türkçe düşünen ve yazan bir bilginin, Çekiç Ali, Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş gibi Türkçe söyleyen ozanların şehridir. Erol Güngör'ün böyle bir şehirde, yâni doğuştan gelen kabiliyetinin, zekâsının, tecessüsünün karşılık bulacağı bir sosyal, kültürel iklim içine doğması ve ayrıca Pierre Bourdieu'ya atıfla söyleyecek olursak yetişme sürecinde ailesinden gelen kültürel sermaye yâni çalışma sanatı ve disiplini, daha bir lise talebesi iken entelektüel alanda kendinden yaşça büyük olanların yaptıklarını yapabilmeye başlamasının başta gelen sebepleridir. Çocukluk ve gençlik dönemindeki Erol Güngör'ü tanımak açısından mühim bilgiler ihtivâ eden bir mülâkatta aile fertlerinin anlattıklarına göre Erol Güngör, Ahî Evran Camii imamı olan dede Hafız Osman Hamdi Efendi'den hem terbiye alıyor hem de küçük yaşlarından itibaren ondan Osmanlıca öğrenmeye başlıyor. Osman Bölükbaşı'nı destekleyen bir ailede ve siyasî çevrede yetişmesi, milliyetçi düşünürlerle erken yaşlarda tanışmasını ve üzerinde tesiri olanların milliyetçi kişiler olmasına sebep oluyor. Kütüphanelerinden yararlandığı dayıları milliyetçi olduğu gibi, eski Türkçe dersleri aldığı Mehmet Lütfi İkiz⁵ de milliyetçi bir yazar ve kütüphaneci. Akşamları evde ailece kitaplar okunuyor; baba Dertli Diâvânı'ndan, dede Fuzûlî'den beyitler okuyor ki, Erol Güngör'ün kendi kullandığı bir kavramla söyleyecek olursak, onun çok erken yaşlarda bir "zihni terbiye" kazanması ve o yaşta birinin nâdiren yapabildiği bir entelektüel

⁴ "Ailesi Erol Güngör'ü Anlatıyor", *Erol Güngör* içinde, (Haz. Murat Yılmaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 49.

⁵ Mehmet Lütfi İkiz'in hayâtı ve eserleri hakkında, bkz. Bekir Şahin, "Mehmet Lütfi İkiz", *Ahilik Ansiklopedisi, Cilt II* içinde, (Ed. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir ve Bekir Şahin), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayını, Ankara, 2016, ss. 28-29.

üretimi yapabiliyor olması, Kırşehir'deki bu aile ortamının ve sosyal çevrenin tesîriyle mümkün olabilmiştir.

Lütfi Şehsuvaroğlu tarafından yapılan ve vefatından sonra 3 Haziran 1983 tarihli Millet gazetesinde neşredilen mülâkatta Erol Güngör, ilk yazısını lisede öğrenci iken mahallî bir gazetede yazdığını, yazının siyasî bir içeriği olduğu için başka bir isimle yayınlandığını, yazıyı okuyan lisedeki hocaların üslûbunu ağır buldukları için yazının yaşlı-başlı biri tarafından yazıldığını düşündüklerini, bunların kendisini pek heyecanlandırmadığını ama kendisini heyecandıran hâdisenin Refi Cevad Ulunay'a gönderdiği tenkit mektubunun Milliyet'te Ulunay'ın sütununda çıkması olduğunu, yazının nereden gönderildiği açıklandığı için Kırşehir'de günlerce bunun konuşulduğunu ve tenkit mektubunu yazanın araştırıldığını anlatmıştır.⁶ Bu kadar erken bir yaşta böyle bir üslûp ve olgunluk şüphesiz ki nâdirdir. Bu durum, az önce de ifâde ettiğimiz yaradılıştan gelen özellikler, yaşanılan şehir, hikmet sevgisi, aile ve sosyal çevre gibi birçok sebebe dayalı olarak îzahı kâbil bir keyfiyettir. Aynı mülâkatta erken yaşlarından îtibâren çok okuduğunu, milliyetçi dergileri ve kitapları okuyarak çoğunlukla oralardaki görüşleri benimsediğini, sonraki hayatında milliyetçilik temasının hep hâkim olmasının, erken yaşlardaki okumalarına dayandığını ifade etmiştir. Erol Güngör'ün daha küçük yaşlarında başlayan siyasî sosyalleşme süreci, onun ilerleyen yıllarda yazılarının muhtevâsını da belirleyecektir. İbnülemin Mahmud Kemal'in "Zeki ve âteşin bir mizac olan ve atlıyı atından indirecek derecede şiddetli yazılar yazan..."⁷ sözleriyle anlattığı Nihal Atsız, birçok milliyetçi genç üzerinde olduğu gibi Erol Güngör'ün üzerinde de eserleriyle bilhassa romanlarıyla tesîri büyük olan yazarların başında gelir.

Kız kardeşi Aysel Güngör'ün söylediklerine göre, daha çocukluğunda yatak odasında zaman zaman üzerine ok attığı bir Stalin fotoğrafı bulunuyor, "bir tarafta da Orkun resimleri var, Bozkurtların Ölümü, Nihal Atsız'ın şiirleri var, bütün her taraf resimler, yazılar."⁸ Bu oklar ilerleyen yıllarda yerini kelimelere bırakacak ve Türkiye'de sol fikirlerin taban bulmaya ve yayılmaya başladığı bir dönemde yazılarıyla sol ideolojilerin ve temsilcilerinin karşısında yer alan önde gelen münekitlerden biri olacaktır Erol Güngör. Beşir Ayvazoğlu, Erol Güngör'ün Kırşehir'de bulunduğu dönemde yakından görüştüğü M. Lütfi İkiz'in

⁶ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", (Haz. R. Güler & E. Kılınc), Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 468.

⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, "Son Asır Türk Şairleri", Cüz II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 1227.

⁸ "Ailesi Erol Güngör'ü Anlatıyor", s. 34.

antikomünist bir kişi olarak liseli bir genç olan Erol GÜNGÖR'ün fikirleri üzerinde, masonluk, misyonerlik konularına ilgi duymasında tesîri olan bir kişi olduğunu, İkiz'in yayınlanan kitaplarının muhtevâsından hareketle söyler.⁹ Mehmet Lütfi İkiz'in, "Türkiye Masonları", "Komünist Hücrelerin Faaliyetleri"¹⁰ gibi kitapları ile, Erol GÜNGÖR'ün erken dönem yazdıkları arasında muhtevâ bakımından bir yakınlık vardır. Erol GÜNGÖR'ün ilk kitabı, E. Kırşehirlioğlu müstear adıyla 1963'te yayınlanan "Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri"¹¹ adlı eserdir. Aile üyelerinin söylediklerine göre Erol GÜNGÖR'ün fikirleri üzerinde ağabeyi Hidayet GÜNGÖR'ün de önemli tesîri olmuştur. Harbiye'de okurken Arık Buğra müstear adını kullanarak gazetelere solculara karşı yazılar yazan ağabey Hidayet GÜNGÖR, babası Abdullah Sabri Bey tarafından "harbiyeden atılırsın, yazma yazı" diye uyarılmıştır.¹²

Altan Deliorman, Erol GÜNGÖR ile nasıl tanıştığını "Erken Düşen Yıldız" başlıklı yazısında anlatır: Altan Deliorman, 1950'li yılların ortasında milliyetçi basın tam bir suskunluk içinde olduğu günlerde çıkmaya başlayan Ocak adlı haftalık gazetenin yazı işleri ile ilgilenmektedir. Gazeteye dönemin tanınmış milliyetçi yazarları yazı verdiği gibi okurlardan da yazılar gelmektedir. Sonradan Erol GÜNGÖR olduğunu anlayacağı A. Buğra imzası ile bir yazı gönderilmiştir: "Bir gün zarfların birinden bir yazı çıktı. Okudum ve gözlerime inanmadım. Türkçesi gayet düzgün, ifade tarzı tam bir olgunlukta idi. Sistematik bir görüş açısı olduğu besbelliydi. Yazı Kırşehir'den gönderilmişti ve A. Buğra imzasını taşıyordu. Yazının sahibi Kırşehir Lisesi'nde öğrenci olduğunu belirtiyordu. Yazıyı büyük bir memnuniyetle yayınladım ve yazarına bir mektup göndererek takdirlerimi belirttim. Yazılarına da devam etmesini bildirdim. Ancak, o yazının arkası gelmedi. Acaba o güzel yazıyı çok daha yetişkin biri yazmıştı da bir lise öğrencisinin imzasını mı kullanmıştı? Her ne hâl ise, A. Buğra adı benim hafızama gümüş bir çivi gibi çakıldı. A. Buğra'nın aslında Erol GÜNGÖR olduğunu nereden bilebilirdim?"¹³

Erol GÜNGÖR'ün çok erken yaşlarından itibaren bu seviyede yazılar yazabilmesi ve kısa ömründe tesîri büyük olan eserler verebilmesi bahsettiğimiz sosyalleşme süreciyle ilişkili olarak sosyolojik bir arka plan içinde anlaşılabilir. Eşi Şeyma GÜNGÖR'ün söyledikleri, hem Erol GÜNGÖR'ün eserlerinin nasıl bir çalışma disiplini ile üretildiğini hem

⁹ Beşir Ayvazoğlu, "Erken Kayan Yıldız – Erol GÜNGÖR", s. 31-32.

¹⁰ M. Lütfi İkiz, "Komünist Hücrelerin Faaliyetleri", Güneş Matbaacılık, Ankara, 1963.

¹¹ E. Kırşehirlioğlu, "Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri", Bedir Yayınları, İstanbul, 1963.

¹² "Ailesi Erol GÜNGÖR'ü Anlatıyor", s. 35.

¹³ Altan Deliorman, "Türk Yurdunun Bilgeleri", ss. 13-14.

de onun neden ikinci güneşine benzetildiğini anlamak açısından son derece değerlidir: "Hakikaten normalin çok çok üzerinde bir hafızası vardı, kavrama kabiliyeti vardı, çözüm kabiliyeti vardı, bu muhakkak. Yalnız, bu tek başına değildi, çok disiplinli çalışıyordu. Mesela ben de çok çalışan bir insanım, fakat, çok elzem olmayanların dışında hiçbir Őeyle ilgilenmezdi. Bakın lüzumlu demiyorum, elzem olmayan ne insanlarla ne de olaylarla ilgilenirdi. Devamlı zihni kendi dünyasında meşgld. Mütemadiyen olgunlaştırıyordu. (...) alışırken Őurada top patlasa Erol duymaz. Yani başka bir insanın seksen senede yapacağını Erol 40 senede yaptı."¹⁴ Yakın dostu Mehmet Genç'in anlatımıyla Erol Güngör, Allah'ın lütfettiği genetik bakımdan mükemmel seviyede Őanslı, çok çabuk öğrenen ve çok derin ve geniş bir alkaya sâhip bir Şahsiyettir: "ncelikle İstanbul Hukuk'taydı. Sonra sosyoloji, felsefe, psikoloji. O zamanlar Batı dünyasında, özellikle Amerika'da çok moda olan, yalnız moda da değil, hakikaten aynı zamanda bir ihtiyaç: enter disiplinlite dediğimiz, disiplinler arası formasyon. Mükemmel bir örneğiydi Erol bunun. Bütün sosyal ilimlerin hemen hepsinde vardı. Ve bunların hepsinde de uzmanlık derecesinde bilgisi vardı."¹⁵ Erol Güngör'n bu çok yönlü entelektüel kimliği, Kırşehir'de geçen çocukluk ve erken dönem gençlik yıllarında teşekkül etmiş, İstanbul'a ğrenci olarak gittikten sonra orada Mümtaz Turhan gibi bir hocanın asistanı olmasıyla ve zaman içinde dâhil olduğu sosyal ve siyasi evre ile keml bulmuştur.

Mümtaz Turhan'ın Asistanı ve Bir Marmaratr Olarak Erol Güngör

Yağmur Atsız, başta babası Nihal Atsız olmak üzere pek çok önemli kişiye dâir hatıralar içeren "mrmn İlk 65 Yılı" adlı eserinde Erol Güngör' Şöyle anlatır: "Ben mrmde Erol kadar tertibli ve alışkan pek az insan tanımışımdır. Kırşehirliydi. Tavırları, oturup kalkması, konuşması Ortaanadolu insanlarına has 'ağır çekim' özellikler taşımalarına rağmen bu dış görünüşün ardında son derece muzib ve mizah dolu bir zek yatardı. Taşi gediğine oturtmakta mhirdi. Ama hiçbir zaman kırııcı olmaz ve nezketi de hiç elden bırakmazdı."¹⁶ Erol Güngör, İstanbul'da Yağmur Atsız'ın hem arkadaşi hem de evlerinde "ilve

¹⁴ "Ailesi Erol Güngör' Anlatıyor", s. 48.

¹⁵ Mehmet Genç, "rnek Bir Aydın Olarak Erol Güngör", (Yayın Danışmanı: Tayfun Amman), *Kltir Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör* içinde, Kltir Ocağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 231-232.

¹⁶ Yağmur Atsız, "mrmn İlk 65 Yılı", Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 96.

oğullar taifesine” mensub gençlerden biri olur. O dönem Erol GÜNGÖR ve en yakın arkadaşları olan Mehmet ÇAVUŞOĞLU ve Mehmet GENÇ de Nihal Atsız’a hayranlık duyan ve Nihal Atsız’ın rahle-i tedrisinden geçen milliyetçi gençlerdir. *Şu hususu bilhassa belirtmek gerekir*: Erol GÜNGÖR’ün siyasî ve entelektüel kimliğinin oluşumuna Ziya GÖKALP, Hilmi Ziya ÜLKEN, Nihal Atsız, Mümtaz Turhan ve Dündar TAŞER gibi her biri ayrı bir ekol sayılabilecek kişilerin tesîrinden söz edilebilir ve lâkin Erol GÜNGÖR, bu önemli isimlerle halef selef ilişkisi içinde de düşünülemez. Kendi estetik ve dünya görüşünü geliştirebilmesi, onun da az önce bahsi geçen düşünürler gibi, “cins bir kafa” olmasının bir neticesidir.

İstanbul’a üniversite okumak için geldikten sonra mütemâdiyen devam ettiği ilk mekân, dönemin meşhurlarını da ağırlayan Küllük Kahvesi olmuştur. “Sanmayın âvâre bülbüller gibi güllükdeyiz / Biz yanık bir kor gibi akşam sabah küllükteyiz” mısraları ile başlayan Sıtkı Akozan’ın¹⁷ Küllüknâme şiirinde geçen isimlerden de anlaşılacağı üzere, edebiyat dünyası başta olmak üzere birçok önemli şahsın uğrak yeri olan ve Beyazıt Camii’nin dibinde bulunan bu tarihî mekân, 1957 îmarı ile kapanmıştır. Beşir Ayvazoğlu’nun belirttiği gibi, Küllük müdâvimlerinin bir kısmı yeni açılan Marmara Kırâathânesi’ne devam etmeye başlarlar.¹⁸ Erol GÜNGÖR’ün, yakın arkadaşları Mehmet GENÇ ve Mehmet ÇAVUŞOĞLU ile birlikte sık sık Marmara Kırâathânesi’ne yolları düşer ve tecessüs sâhibi böyle üniversiteli gençler, hem bu mekânın kimlik kazanmasına tesîr ederler hem de kendi entelektüel kimliklerinin gelişimi bu mekânın tesîri altında şekillenir. Nevzat Köseoğlu, üniversite ve İstanbul günlerine dâir hâtralarında, Erol GÜNGÖR’ün Kırâathâne’den içeri girince genellikle ocağa yakın duvar dibinde bir masaya oturduğunu, bunun Mehmet GENÇ’in de ya orada ya da gelmek üzere olduğu anlamına geldiğini, Erol GÜNGÖR’ün sâkin bir kişiliği olmasına mukâbil Mehmet GENÇ’in esprileri ile sohbeti ateşlediğini anlatmıştır.¹⁹

Erol GÜNGÖR’ün Mümtaz Turhan’nın asistanı olarak üniversiteye adım atışı da Marmara Kırâathâne’sinden başlar. Beşir Ayvazoğlu’nun Mehmet Niyazi’den naklettiğine göre Erol GÜNGÖR’ü keşfeden ve Mümtaz Turhan’a öneren Fethi Gemuhluoğlu’dur: Marmara Kırâathânesi’nde bir gün dedesi Osman Hamdi Efendi’ye mektup yazmak-

¹⁷ Sıtkı Akozan, “Küllüknâme”, Bûrhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936.

¹⁸ Beşir Ayvazoğlu, “Erken Kayan Yıldız – Erol GÜNGÖR”, s. 50. Marmara Kırâathanesi’nin tarihi ve müdâvimleri hakkında bir çalışma için, bkz. Cem Sökmen, “Marmara Kırâathanesi – Beyazıt’ta Bir Hayat Sahnesi”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul, 2018.

¹⁹ “Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi (Nevzat Köseoğlu ile Söyleşiler)”, Nevzat Köseoğlu İle Söyleşiler, Söyleşi: Osman Çakır, İstanbul, 2010, ss. 89-90.

ta olan Erol GÜNGÖR'ÜN inci gibi rik'asını gören Fethi Gemuhluoğlu, bir süre hayran hayran seyrederek ve masasına oturduğu taşralı genç hakkında her şeyi öğrendikten sonra onu, İstanbul Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Sosyal Psikoloji Bölümü'nü yöneten Prof. Dr. Mümtaz Turhan'a götürür. Hukuk Fakültesi'nde okuyan Erol GÜNGÖR, Mümtaz Turhan'ın isteğini yerine getirecek ve bir yıl kaybetme bahâsına bölüm değiştirme kararı alacaktır.²⁰ Mümtaz Turhan'ın Erol GÜNGÖR üzerindeki tesîri şüphesiz büyük olmuştur. Bu konuda her iki ismi de yakından tanıyan Yılmaz Özakpınar şunları yazar: "Yaşıtlarının çok üstünde bir umumî bilgi dağarcığı ile gelen bu genç, Mümtaz Turhan'ın yanında bir istihale geçirdi. Mümtaz Turhan, bir ilmî düşünce kayası idi. Erol'da, Mümtaz Turhan'ın ilmî düşünce tarzının kudretini sezecek idrak vardı. Onun yanında çırak olmanın zihnî çetinliklerine dayanacak azim ve sebat da vardı. Erol, Turhan'ın yanındaki çıraklık yıllarında, zekâsına, bilgisine, olgunluğuna bir de ilim zihniyetini kattı. Düşünceleri yeni bir kavrayış tarzı ile çalkalandı. Önce sosyal psikolojide ihtisas yaptı, sonra sosyoloji sahasına girdi. Bu ilimlerdeki bilgisi, tarih şuuru, ilim zihniyeti ve içinde yaşadığı toplumun olaylarını müşahade kabiliyeti onu, Türkiye'nin meselelerini en iyi yorumlayan mütefekkir mertebesine çıkardı."²¹ Kız kardeşi Aysel GÜNGÖR'ÜN anlattıklarına göre Mümtaz Turhan öldüğünde Erol GÜNGÖR büyük bir üzüntü yaşamıştır: "Çok üzüldü ağabeyim de. Yani hocasına tapardı. İnanılmaz bir sevgisi vardı. Mümtaz hoca öldüğü gün, hayatımda ağabeyimi ilk defa böyle gördüm. Merdivene çöküp bağırarak ağladığını hatırlıyorum. Müthiş bir şeklide çok aşırı düşküdü, Mümtaz Bey'e. Onun idolüydü. Her şeyini beğenirdi. Konuşmalarını beğenirdi, yapısını beğenirdi, aile hayatını beğenirdi."²² Erol GÜNGÖR için hocası Mümtaz Turhan'ın ne ifade ettiği, oğlunun adını Turhan koymasından da anlaşılabilir. Erol GÜNGÖR, Mümtaz Turhan'ın ölümünün üzerinden on dört yıl geçtikten sonra yazdığı "Mümtaz Turhan'ın Ardından" başlıklı yazıda, hem hocasının entelektüel kimliği ve sosyal meselelere bakışı hakkında bilgi vermiş hem de ona olan hissî bağından bahsetmiştir. Mümtaz Turhan'ın kendi üzerindeki fikrî tesîrini ise, yazısının son cümlesinde şöyle ifade eder: "Esasen benim fikirlerim de onun düşüncesinin bir uzantısı sayılabilir."²³

Erol GÜNGÖR bir sosyal bilimci olmanın ötesinde siyasî bir şahsiyettir. Siyasî olarak konumu açıktır. Yazılarını yazdığı Yol, Töre, Orta

²⁰ Beşir Ayvazoğlu, "Erken Kayan Yıldız – Erol GÜNGÖR", s. 54.

²¹ Yılmaz Özakpınar, "Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 40.

²² "Ailesi Erol GÜNGÖR'ü Anlatıyor", s. 36.

²³ Erol GÜNGÖR, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", s. 213.

Doğu gibi gazete ve dergiler, onun milliyetçi ve muhafazakâr kesimler tarafından tanınmasına ve ilgi görmesine sebep olmuştur. Yazılarına kaynaklık eden fikirler, Marmara Kırâathanesi'nden de beslenmiştir. Çünkü bu mekân bir kırâathâne olmanın ötesinde, antikomünist bir entelektüel kamusal alandır. Erol Güngör, Marmara Kırâathâne'sinde çoğunlukla dostları Ziya Nur Haksun ve Dünder Taşer ile birlikte vakit geçirmiştir. Az konuşması, konuştuğu zaman dikkat çeken tespitlerde bulunması, ağırbaşlı, olgun tavırları ve vakar sahibi olması ona dâir hâtıralarda ortak bir kanaattir. Mehmet Niyazi'nin Dâhiler ve Deliler adlı romanında Marmara Kırâathânesi'ndeki Erol Güngör portresi, yazar tarafından şöyle anlatılmıştır: "Erol Güngör de kumraldı; ne hikmetse genellikle kahverengi elbise giyerdi. Orta boyluydu; mütenasip yüzünde daima sükûnet verici bir incelik vardı; alnı hafif açıktı, saçlarını arkaya tarardı. Her köşe başında rastlanan bir tip değildi; az konuşur, daha çok dinlerdi. Genellikle onu Hindistan cevizine benzetirlerdi; dışı sert, içi özlü idi. Uzaktan bakan onu soğuk, biraz kendini beğenmiş zannederdi; ama yakından tanıyan sıcak, samimi bir insan olduğunu hemen anlardı. Asistanlığı döneminde iki yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde kaldığından, dedesinden küçük yaşta Osmanlıcayı öğrendiğinden, ayırım yapmadan hemen hemen bütün klasikleri, seviyeli eserleri dikkat ve iştiaqla okuduğundan hem Batıyı hem de Türk-İslâm dünyasını iyi bilirdi. Berrak, veciz, zarif bir üslûba sahipti. Gençlik yaşta yazdığı kitaplarla, makalelerle, yaptığı tercümelemlerle bütün bilim çevrelerinin dikkatini çekmişti. Toplumun en karmaşık meselelerini ilimle donanmış kafası ve keskin zekasıyla gün ışığına çıkarır, yazdıklarını konuya yabancı olanlar dahi zevkle okurlardı."²⁴

Erol Güngör, Dünder Taşer ve Ziya Nur Haksun, 1960'lı yıllarda, Marmara Kırâathane'sinin baş köşesinde yer tutarlar. Etrâfında toplandıkları masalarında, Türkiye'de milliyetçi-muhafazakâr entelijansiyanın temellerinin tahkim edildiği bir sohbet halkası kurulur. Bu sohbetler sırasında tutulan notlar "Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si" adlı eseri ortaya çıkarmıştır. Ziya Nur Haksun, eserin hemen başında Dünder Taşer için şunları yazar: "O, âniden parlayan bir şimşek ve şiddetli bir gök gürültüsü ile Türk siyasal hayatına girmişti. İki sene süren bir ayrılıktan sonra memleketine dönerek, asıl millî ve kutsal mücadelesine başlamış; zihniyetinin yüksekliği, fikirlerinin genişliği, zekâsının keskinliği, muhakemesinin sağlamlığı, çelik kadar sağlam karakteri, fakat gül yaprağından daha nâzik tabiatı ve alçak gönüllülüğü ile milliyetçi ve muhafazakâr zümrelerin ufkunda, gittikçe büyüyen bir ziya

²⁴ Mehmet Niyazi, "Dâhiler ve Deliler", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 192.

(ışık) kütleli hüviyeti kazanmıştır.”²⁵ Cemil Meriç'in “Dizgin tanımayan bir tecessüs, cesur bir idrak ve büyük bir gönül, vicdanını kaybeden bir devrin vicdanı”²⁶ sözleriyle anlattığı Dünder Taşer, Erol Güngör için aynı masayı paylaşmış sohbet ettiği bir kişi olmanın ötesinde bir mânâ taşır. Bu derin bağlılık, Dünder Taşer'in ölümünden sonra Erol Güngör'ün onun için yazdığı yazıların âdeti her kelimesinde tecellî etmiştir: “Şimdi karşımdaki adam, Gaziantep’li Dünder Taşer değil, ben de onun bir dostundan ibaret değilim. Taşer bizim milletimizin dün yaşadığı gerçeği, bugün de gördüğü büyük rüyayı temsil ediyordu. (...) Taşer efsunlu konuşmasıyla, parlak muhakemesiyle, bütün tavır ve hareketleriyle bizim gözlerimizdeki perdeyi kaldırıyor, önümüze yeni bir dünya açıyordu.”²⁷

Dünder Taşer, 1960'lı yıllarda güçlenmeye başlayan MHP hareketinin içinde yer alan siyasî bir şahsiyettir. Onun da sol ideolojilere karşı, cepheden bir duruşu vardır. Esâsen Marmara Kırâathânesi'nin o dönem hemen hemen bütün müdâvimleri, bâzı konularda birbirlerinden ayrı düşünen Türk sağına mensup kişiler olsalar da sol ideolojiler/fikirler karşısında tutumları benzer mâhiyettedir. Dünder Taşer'in yaklaşımına göre, o günün Marksistleri Türk devleti ve milleti için büyük bir tehdittir: “Tanzimat'ın ilerleme modası bize ne kadar yararlı olmadı ise, sosyalizm özentisi ondan çok daha fazla zararlı olacaktır. O devrin Rousseau'cuları, 20 milyon kilometrekarelik vatandan bugüne yirmibeşte birini bırakabildi. Bugünün Marxçı'ları, kalanını da sifra indirecektir.”²⁸ Bu düşünceleri paylaştığı yazılarından anlaşılan Erol Güngör'ün yazı yazmaya başladığı 1950'li yılların sonları ve ciddî yayın organlarında yazılarının yayınlanmaya başladığı 1960'lı yıllar, Türkiye'de daha önce baskı altında olan sol fikirlerin ve bu fikirleri yayan mevkütelerin sayısının artmaya başladığı bir dönemdir. Erol Güngör'ün (ö. 1983) vefatından yüz sene evvel 1883'te ölen ve cenazesinde sâdece 13 kişinin yer aldığı Karl Marx'ın fikirleri, dünyanın farklı ülkelerinde önemli bir karşılık bulduğu gibi Türkiye'de de eserlerine ve bilhassa 1966'da *Das Kapital*'e uygulanan yasağın²⁹ kalkmasıyla okuruyla daha fazla buluşmuş ve bu dönemde diğer sol ideoloji mensuplarının fikirlerini yayabilecekleri bir vasat oluşmaya başlamıştır. O sebeple, Erol Güngör'ün yazarlığa başlamasından îtibâren yazılarının önemli bir kısmının muhtevâsı bilhassa sol ideolojiler ve Marksizm tesiri altındaki Türk solu üzerine olacaktır.

²⁵ Ziya Nur Haksun, “Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si”, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 9.

²⁶ Cemil Meriç, “Mağaradakiler”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, s. 262.

²⁷ Erol Güngör, “Türk Kültürü ve Milliyetçilik”, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999, s. 15

²⁸ Ziya Nur Haksun, “Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si”, s. 47.

²⁹ Konuya dâir önemli bir çalışma için, bkz. Mehmet Ö. Alkan, “150. Yılında *Das Kapital*: Osmanlı'dan Günümüze *Türkiye*'deki Serencâmı”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Türk Soluna Yaklaşımına Dâir

Cemil Meriç, *Jurnal II*'de yer alan "Erol, Berke, Attila..." başlıklı yazısında, Erol Güngör'le ilgili enteresan bir söz eder: "Keyf uykusuna dalan sağ cenahın kafası oldukça işleyen bir yazarı."³⁰ Bu sözlerin devâmında Atilla İlhan'la yapılan bir mukayese: "Attila şiirden geliyor. Şiirden ve Paris'ten. Yazar olarak Erol'dan çok üstün. Tefekkür olarak, hüküm vermek güç." Hükümü biz verelim: Attila İlhan, vasat bir şair ve bir roman yazarıydı. Ali Kaptanoğlu adıyla yazdığı senaryolarla Türk sinemasına da katkıda bulunmuştur. Sanatkâr kimliği ile öne çıkan bir kişidir ve fikrî yönü Erol Güngör ile kâbil-i mukâyese değildir. Sağ cenâhın keyf uykusunda olduğu değil de hapse atıldığı yıl olan 1981'de, Cemil Meriç'in bu yazdıklarını, onun eserlerinde zaman zaman karşılaşılan ölçsüz hükümlerden biri olarak değerlendirebiliriz. Aynı yıl içinde Erol Güngör'ün Türk Edebiyatı dergisinde Mehmet Akif ile ilgili söyledikleri, kendisi için de söylenebilecek sözlerdir: "O her şeyden önce Türk dilinin büyük bir sanatkârı olarak birinci derecede bu millete aittir; fikirleri ve dünyaya bakış tarzı ise yine Türk tarihi içinde şekillenmiş, bu tarihin gerçeklerinden doğmuştur."³¹ Erol Güngör'ün eli kalem tutmaya başladığı ve henüz çok genç olduğu dönemde Türkiye'de siyasî ve sosyal olarak büyük bir değişimin sancıları çekiliyordu. 1950'den sonra Tek Parti devri kapanmış olsa da darbeler dönemi başlamıştır. Dönemin entelektüellerinden bâzıları askerî darbeyi büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen askerî darbenin haberini Avrupa'da bulunduğu sırada alan Ahmet Hamdi Tanpınar, *Günlüğüne*, "Kurtulduk!" diye yazacaktır.³² Ahmet Hamdi Tanpınar'ın darbe sonrası dönemi görmeye ömrü vefâ etmese de (ö. 1962) yazdığı yazıda darbeyi "Yaşasın Türk ordusu, yaşasın Türk milleti!" sözleriyle öven Çetin Altan, 1960'lı yıllarda hem siyasette hem de *Bâbiâli*'de sesi en çok çıkan kişilerden biri olacaktır. Erol Güngör'ün 1960'lı yıllarda en sık görüştüğü kişilerin başında, hayranlıkla karışık bir muhabbetle bağlı olduğu Dündar Taşer gelmektedir. Darbeye katılan genç subaylardan olan ve daha sonra sürgüne de gönderilen Dündar Taşer, darbeyi öven Çetin Altan'ın içinde olduğu sosyalist hareketin tam karşısında bir konumdadır. Erol Güngör'ün de safı, Dündar Taşer ve onun gibi düşünenlerin yanında yer alırken, Çetin Altan'ın o dönem bir mensubu olduğu Marksist solun mensupları karşı kutuptadır. Türkiye'de sağ sol kutuplaşmasının kitleleşmesine giden yolun

³⁰ Cemil Meriç, "Jurnal II", İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 287.

³¹ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", s. 468.

³² İnci Enginün ve Zeynep Kerman, "Günlüklerinin Işığında Tanpınar'la Başbaşa", Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010, s. 190.

bu ilk örnekleri, daha sonraki dönemlerde aktörleri ve katmanları de-ğişerek günümüze kadar gelmiştir.

Mehmet Akif için söylediklerini hatırlatarak söyleyecek olursak, Erol Güngör'ün o dönem yazdıklarının muhtevâsı, Türkiye'nin gerçeklerine göredir. Erol Güngör, 1960'lı yıllarda hem Marmara Kırâat-hanesi'nin antikomünist ortamında dostlarıyla hasbîhâl etmekte, hem de üniversitede Mümtaz Turhan gibi milliyetçi bir hocanın rahle-i tadrîsinden geçmektedir. Erol Güngör'ün sol ideolojiler ve Türk solu üzerine görüşlerini kaleme aldığı yıllarda, Türkiye'de siyaset ve dü-şünce dünyasında yeni bir perde açılmaktadır. Kemal Karpat'ın "sol gruplar ve yayın organları mantar gibi çoğaldı ve öyle bir noktaya gel-di ki insan bunların ideolojilerini birbirlerinden ayırdıkları noktaları takip etmekte aciz kalmaya başladı"³³ sözleriyle târif ettiği o dönemde sol fikirlerin neşvünemâ bulmasına yarayacak bir anayasanın yapılmış olması,³⁴ Türk soluna mensup düşünürlerin tesîr alanlarını genişlete-bilecekleri bir ortamın oluşmasına vesîle olur. Böyle bir değişim süreci içinde Erol Güngör, o dönem en çok yazı yazdığı konular olan sol ide-olojiler ve Türk solu üzerine görüşlerini, Yol ve Töre başta olmak üzere milliyetçiliğiyle bilinen yayın organlarında ortaya koymuştur.

Tahsin Görgün, Erol Güngör'ün entelektüel kimliğinin Cumhuriyet tarihi içinde nasıl bir yere sâhip olduğuna dâir önemli bir tespitte bu-lunur: "Bizde durum değerlendirmesi yapmanın ve 'bundan sonrası' hakkında düşünmenin oldukça uzun bir geçmişi vardır. Çok ilerilere gitmeden Kâtip Çelebi'den (bunun da öncesi ve öncüleri olmakla bir-likte) itibaren böyle bir şeyin zaman zaman yapıldığını söylemek müm-kündür. Yirminci yüzyılda bu hususta bir şeyler yapmaya çalışanlar arasında hatırımıza ilk gelenler, Said Halim Paşa, Ziya Gökalp ve El-malılı Hamdi Yazır'dır. (...) Bu tavır Cumhuriyet döneminde, önceleri muhtemelen yapılacak bir şey kalmadığı için, terkedilmiş gibi gözük-mektedir. Ancak Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar'da (ilk baskı-sı Kanaat Kitabevi 1938), böyle bir şeyin gerekliliğine dikkat çekerek, bunu denemeye teşebbüs edenlerin başını çekmiş oldu. Bundan sonra Mümtaz Turhan, Garplılaşımanın Neresindeyiz'de (ilk baskısı 1958) benzer bir şekilde bir durum tespiti yapmaya çalışırken, bir anlamda girilen bir yolda nerede bulunduğunu ve beklenen ve arzu edilene göre nerede olunduğunu sormayı ve sorgulamayı denedi. Ancak Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bu işi ciddi bir şekilde yapmaya

³³ Kemal H. Karpat, "Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji", (Haz. ve Çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 278.

³⁴ 1961 Anayasası'nın getirdiği hürriyet ortamına dâir, bkz. Bülent Tanör, "Osmanlı Türk Anayasal Geliş-meleri", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 378-384.

ilk teşebbüs eden Erol Güngör oldu. Erol Güngör'ün (...) akademik çalışmaları dışında, bütün eserleri bu soruya bir cevap niteliğindedir: Onun yazıları, esas itibariyle bir durum değerlendirmesi ve bundan sonra ne olacak? sorusuna bir cevap arayışı niteliğindedir."³⁵ Evet, bu tespitler ziyâdesiyle önemlidir ve Erol Güngör'ün entelektüel kimliğinin Türk düşüncesindeki yerini anlamak adına hayli mühimdir ve lâkin kâfi değildir: Bir münekkit olarak Erol Güngör'ün yazıları ve dolayısıyla entelektüel kimliği az önce naklettiğimiz düşüncelerin de ötesinde bir mânâ taşımaktadır: Erol Güngör, Cumhuriyet inkılâplarıyla gerçekleştirilmek istenen laik toplum tasarımına yönelik tenkidî bir tutuma sâhip ilk sosyal bilimcidir. Onun tenkitleri, Tanzîmat döneminden kendi devrine kadar, millî kültür karşısında gördüğü entelektüeller üzerinden yapılmıştır.³⁶ Cumhuriyet inkılâpçılarına ve onların devamı olarak gördüğü sosyalist yazarlara yönelik kaleme aldığı metinlerde ya da sorulunca söylediklerinde dikkat çekmeye çalıştığı başlıca husus, sosyalistlerin bütün kadrosunun dünün inkılâpçılarından oluşmasıdır.

Ona göre millî kültüre sırt çevirip Batılılar gibi yaşamaya çalıştıkları hâlde her iki kesim de milliyetçilik iddiasına sâhiptir.³⁷ Erol Güngör, milliyetçilik iddiası taşımalarına ve bir devamlılık ilişkisinde olmalarına rağmen bu iki hareketi milliyetçiliğin karşısında beynelmilelciliği savunan hareketler olarak değerlendirir.³⁸ Kemalist inkılâpçılar ile kendi devrinde tenkîde tâbi tuttuğu Türk solu arasında bir devamlılık ilişkisi olduğu görüşünü, 1983'te yayınlanan kendisiyle yapılan bir mülâkatta da îzah etmiştir: Geçmişte inkılâpçılar tarafında küçük bir azınlık teşkil eden sosyalistler, azınlık durumunda olmalarına rağmen zaman içinde büyük kitleyi kendilerine katmışlar ve bu süreçte eskinin inkılâpçıları da tamamen solcu olmuşlardır.³⁹ Erol Güngör'ün Türkiye'de 1960 sonrası solcu entelektüellerinin ideolojik soy kütüğünü ortaya koymaya yönelik değerlendirmesi, 1940'lı yıllardaki solcu/komünist avının bir parçası inkılâpçı aktörlerin, bu zaman zarfında ideolojik olarak nasıl böyle bir değişim geçirdikleri sorusu açısından da önemlidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'de bâzı yazarları komünist olarak damgalama hatta zaman zaman onlara hayat hakkı tanımama yarışına

³⁵ Tahsin Görgün, "Erol Güngör'ün İlmî ve Fikrî Gelişimi ve Düşüncesinin Ahlakî Ciheti", (Yayın Danışmanı: Tayfun Amman), *Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör* içinde, Kültür Ocağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 160.

³⁶ Fatih Yıldız ve Fikret Çelik, "Türk Batıcılığının Milliyetçi-Muhafazakârlık Üzerinden Tenkidi: Erol Güngör Örneği", *Bilig*, Sayı 62, 2012, s. 271.

³⁷ Erol Güngör, "Türk Kültürü ve Milliyetçilik", 1999, s. 64.

³⁸ Erol Güngör, "Türk Kültürü ve Milliyetçilik", 1999, s. 15.

³⁹ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", s. 474.

girildiği dönemin inkılâpçı aktörlerinin bir kısmı, 1960'lı yıllarda Marksizm tesirindeki Türk solu hareketine dâhil olmuşlardır.

Erol Güngör'ün yaklaşımı açısından bu konuda açıklayıcı bir örnek, onun, "Türkiye'de Sosyal İlimler" başlıklı yazısında söyledikleri üzerinden verilebilir. 1973 yılında yayınlanan bu yazısında, Marksist hareketin Türkiye'de gençler ve üniversite mensupları arasında daha fazla karşılık bulması ile ortaya çıkan durumu Türk düşüncesinde bir irticâ hareketi olarak değerlendirir: "Son yıllarda tamamen siyasî bir hüviyet alarak canlanan Marksist hareket, Türk düşüncesinde bir irtica hareketine yol açmış, birçok gençler ve bazı üniversite mensupları sosyal ilim denince bütün işin Marksist izah şemasını iyice ezberlemek ve her problemi bu şemaya uydurmak ustalığından ibaret olduğunu sanmışlardır."⁴⁰ Bu düşüncelerin devâmında ise durumun garâbetini izah için şöyle bir örnek verir: "Mesela veterinerlik doçenti olan bir zatın 'damlaya damlaya göl olur' atasözünü diyalektik materyalizmdeki 'kantitatif birikimlerin kalitatif değişimlere yol açması' prensibini ifade eden bir halk sezgisi diye gösterişi ve bunu büyük bir günlük gazetede yazışı o zat için suç sayılmaz, ama bu yazının neşredilmesi ve kimsenin ses çıkarmayışı Türkiye'de entelektüel zafiyetin normal karşılandığını, yahut bir sosyal ilim efkâr-ı umûmîyesinin doğmadığını gösterir."⁴¹ Erol Güngör'ün olmadığını söylediği sosyal ilim efkâr-ı umûmîyesi, farklı düşünenlerin birbirlerinin düşüncelerine tahammül gösterebildiği bir vasat içinde mümkün olacağı için o günlerin Türkiye'sinde henüz böyle bir kamuoyunun varlığı şüphesiz ki pek mümkün değildi.

Erol Güngör, mezkûr yazısında Türkiye'de Marksist solun serencâmı hakkında görüşlerini serdederken isimlerini anmadan 1940'lı yılların sonunda DTCF'den uzaklaştırılan Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav'ın, üniversiteden uzaklaştırılmadan önce, Marksist hareketin bir temsilcisi olduklarını, daha sonraki süreçte bu kişilerin faaliyetlerinin, kendileri ile ilgili verilen kararın isâbetini gösterir tarzda olduğunu iddia eder: "En ciddi organı sayabileceğimiz Kadro dergisinden itibaren teori ve pratik bakımından bugüne kadar pek çok renk değişimleri gösteren Marksizmin en belirgin vasfı fikir yerine slogan kullanarak Türkiye'deki entelektüel seviyeyi büsbütün düşürmesi olmuştur. İkinci Dünya Harbi içinde Ankara Üniversitesinde bazı öğretim üyeleri ile bu cereyan kısmen akademik bir havaya bürünür görünmüştü de üniversiteden çıkarılan bu şahısların sonraki

⁴⁰ Erol Güngör, "Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik", Ötügen Neşriyat, İstanbul, 1999, s. 43.

⁴¹ Erol Güngör, "Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik", s. 43.

faaliyetleri kendilerinin ilim adamından ziyade öfkeli birer devrimci olduklarını da ortaya koymuş bulunuyor.”⁴² Burada adı anılmadan kendilerinden söz edilen iki sosyologdan Behice Boran, üniversiteden ayrıldıktan sonra, Türkiye’de Marksist solun en önemli siyasî temsilcilerinden biri olarak temâyüz etmiştir. 1965’te Türkiye İşçi Partisi milletvekili olarak TBMM’ne girmiş, Mehmet Ali Aybar’dan sonra 1970 yılında TİP’in 4. Kongresinde genel başkan seçilmiştir. 1980’li yıllarda sürgün hayatı yaşadığı Avrupa’da, Uğur Mumcu kendisi ile uzun bir mülâkat yapmıştır. Daha sonra “Bir Uzun Yürüyüş” adıyla kitap olarak da yayınlanan bu görüşmelerde Behice Boran, Marksizm ile ABD’de doktora yaptığı zaman tanıştığını etraflı olarak anlatır. Behice Boran, mülâkatta, kendisiyle birlikte Ankara Üniversite’sinden atılan hocalara dönük yapılanlara dâir bilgi de vermiştir ve o dönemde niçin muhreç duruma düştüklerini şöyle anlatmıştır: “Evet, iki dergi çıkardık fakültenin kimi arkadaşlarla. Zaten, ‘Dil-Tarih Olayları’ dediğiniz olaylar döneminin başlangıç tarihi olarak 1941 Ocak ayında Yurt ve Dünya dergisinin yayınlanmasını alabiliriz.

Fakülte içinden Pertev Boratav, Niyazi Berkes ve eşi, dışından da Adnan Cemgil ile birlikte çıkardığımız ve sahipliği ile yazı işleri müdürlüğü benim üzerimde olan Yurt ve Dünya dergisi çok kısa zamanda kimi çevrelerin dikkatini çekmekte ve tepkilerine yol açmakta gecikmedi. Bunlar başta iktidar çevresi olmak üzere, CHP’nin resmî devlet ideolojisine dönüştürdüğü ideolojiyi savunanlar ve o yıllarda belki en yaygınlık kazanmış bulunan, ‘Turancı’ ve ‘Anadolucu’ olarak ikiye ayrılan ırkçı gerici, Hitler Almanya’sı hayranı olarak tanınmış kişi ve çevrelerdi. Yurt ve Dünya’nın bu tür ideolojileri reddettiği ise açıktı. Dergi ve onu çıkaranlar sol ve solcu olarak damgalandı. Damgalandı diyorum, çünkü o zamanki egemen zihniyete göre bir fikri, yayını, kişiyi, sol ve solcu olarak nitelemek, toplumdaki dışlamak, yaşam hakkı tanımamak anlamına geliyordu.”⁴³

Uğur Mumcu bu mülâkatı Cumhuriyet gazetesi yazarı olarak yapmıştır yâni 1940’lı yıllarda solcu olarak görülen yazarları hedef gösteren gazetelerden biri adına.⁴⁴ O dönem iktidarda olan ve Behice Boran’ın solculara hayat hakkı tanımadığını söylediği parti ise günümüz Türkiye’sinde hemen herkesin ittifakla solda göstereceği Cumhuriyet

⁴² Erol Güngör, “Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik”, s. 43.

⁴³ Uğur Mumcu, “Behice Boran ile Söyleşi: Bir Uzun Yürüyüş”, um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2019, s. 27.

⁴⁴ Meselâ, 4 Aralık 1945’te yayınlanan Cumhuriyet gazetesinde, Serteller hedefe konularak “Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar” başlıklı bir haber yayınlanır. Bkz. Emin Karaca, “Türk Basınında Kalem Kavgaları”, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008, 214.

Halk Partisi'dir. Bütün bunlar bize, Türkiye'de siyasî partilerin ideolojilerle ilişkisinin tarihî süreç içinde düşünülmesi gerektiğini de göstermektedir. 1940'lı yılların CHP'si ile 1960'lı yılların CHP'si dünyada ve Türkiye'de yaşanan siyasî ve sosyal değişme süreci içinde, birbirinin devâmı ve lâkin iki ayrı zihniyete karşılık gelen siyasî hareketlerdir. Başta İsmet İnönü olmak üzere herhangi bir önde gelen CHP yöneticisi 1960'lı yıllara kadar siyasî yelpazede CHP'nin yerini sol bir parti/hareket olarak târif etmemiştir. İsmet İnönü tarafından 1965 seçimi öncesi kullanılan "ortanın solu"⁴⁵ kavramı, CHP açısından bir değişimi ve Türkiye'de sağ sol kutuplaşması açısından yeni bir durumu ifâde etmektedir.

Cumhuriyet tarihinde bilhassa entelektüeller söz konusu olduğunda kimin hangi dönemde hangi safta olduğu ceffelkalem cevâbı verilebilecek bir husus değildir. Erol Güngör'ün yazısında adını anmadan bahsettiği Niyazi Berkes'le ilgili de böyle bir durum söz konusudur. Niyazi Berkes bir Marksist midir? sorusuna kimse onun eserlerinden hareketle evet diyemez; çünkü Marksist sol ile bağıni açıkça gösteren herhangi bir eseri yoktur. Öte yandan Marksist sol çizgideki Yön dergisine yazılarıyla katkıda bulunmuştur. Sol propaganda yapmak ya da "Öğrencilere solcu telkinde bulunmak"⁴⁶ gibi gerekçelerle Ankara Üniversitesi'nden uzaklaştırıldıktan sonra, Behice Boran gibi aktif siyasetin içinde yer almadığı gibi, yurt dışına gitmek ve orada çalışmak zorunda kalmıştır. Niyazi Berkes'in 1940'lı yıllarda yaşadıklarını da anlattığı ve bilhassa İsmet İnönü'ye kınını her sayfasında gösteren otobiyografik eseri Unutulan Yıllar da dâhil hiçbir kitabında onun Marksist olduğunu gösterecek bir görüş serdedilmez. Hatta Niyazi Berkes'in bahsi geçen kitabındaki bâzı düşüncelerin altına muhtemelen Erol Güngör de imzâ atardı. Meselâ, 1930'lu yıllarda Ankara Halkevi'nde kütüphane sorumlusu olduğu döneme dâir şu yazdıkları: "Halkevi'nin çalışma bölümlerinden birinin adı 'Köycülük Şubesi'ydi. Üyelerin köylere gitmesi şöyle dursun tek köylünün oraya gelmesi akla bile gelecek şey değildi. O zaman 'halk' kavramının içine 'köylü' kavramı girmiş değildi. Gerçekte asıl 'halk' bir tür parya idi. Halkçılık bölümü toplantılarında bir alay halkçılık yapılır, Behçet Kemal'in palavraları ve şiirleri dinlendirdi."⁴⁷ Behçet Kemal Çağlar gibi ezan adı altında "Atatürk ekber! / Atatürk ekber!" ile başlayan şiir yazacak

⁴⁵ Ortanın Solu kavramı için, bkz. Alper Sedat Aslandaş ve Baskın Bıçakçı, "Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü", İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 182-183.

⁴⁶ Bkz. "Üniversitede Cadı Avı, 1948 DTCF Tasfiyesi ve P. N. Boratav'ın Müdafaası", (Haz. Mete Çelik), Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 31.

⁴⁷ Niyazi Berkes, "Unutulan Yıllar", (Der. Ruşen Sezer), İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 88.

kadar fanatik bâzı inkılâpçıların palavracı olduğuna dâir Niyazi Berkes'in düşünceleriyle Erol Güngör'ün dönemin bâzı inkılâpçılarındaki aşırılıkları eleştirdiği metinleri, aynı kalemde çıkmaya da benzer bir tenkidî tutuma sâhiptir. Öte yandan Niyazi Berkes, Kanada'da çalıştığı dönemde Atatürk'e ve Cumhuriyet devrimlerine ve bilhassa laiklik ilkesine bağlılığını gösteren eserler kaleme almıştır. Bu eserlerin de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet'e ve Atatürk'e bağlılığı konusunda şüphe yoktur; ayrıca Cumhuriyet inkılâpçılarının safında yer almadığı gibi, Unutulan Yıllar kitabında açıkça ortaya koyduğu gibi İsmet İnönü'ye büyük bir kin duymaktadır. 1940'ların sonunda İsmet İnönü'nün himâyesi altındaki bâzı inkılâpçıların başını çektiği bir kampanya ile işinden olan ve yurt dışında yaşamaya icbar edilen bir sosyologdur.

1930'lu yıllardan itibaren Türkiye'de önce Kemalizm'e sol bir içerik kazandırmak amacıyla hareket eden Kadroculara, bilâhare başka kişilerle ya da gruplara komünist suçlaması yapıldığını ya da Hasan Ali Yücel gibi önde gelen CHP'lilere komünistleri himâye etmek suçlamasının yöneltildiğini ve bu ithama muhatap olanların da kendilerine dönük bu suçlamaları mütemâdiyen reddettiklerini dikkate alarak diyebiliriz ki, fikirleri ve Türkiye'ye dâir önerileri itibâriyle mütecânis olmayan bir topluluk olan Kemalist inkılâpçıların önemli bir kısmı, solcu ya da komünist kavramını bir itham, suçlama, silah olarak kullanırken⁴⁸ bir kısmı ise 1960'lı yıllardaki Marksizm'den de beslenen Türk soluna hem kaynaklık etmişler hem de bu oluşumun bizâtihi içinde yer almışlardır. Şevket Süreya Aydemir gibi hem Kadro dergisinde hem de Yön dergisinde yazıları yer alan bir ideolog bu anlamda ilk akla gelen örneklerden biridir. Erol Güngör, Türkiye'de Sosyal Bilimler yazısında, bahsi geçen muhreç hocalardan Niyazi Berkes'in Yön dergisinin yazarlarından, Behice Boran'ın ise Türkiye'de Marksist solun önde gelen siyasî temsilcilerinden olması sebebiyle, onları Kemalist inkılâpçıların içinde başarısız bir girişim olan Kadro hareketinin 1940'lı yıllardaki bir devâmı olarak düşünmekte ve 1960'lardaki faaliyetlerinden dolayı "öfkeli birer devrimci" olarak nitelendirmektedir. Bu anlamda o, tam karşısında yer aldığı yazıları ile gösterdiği Marksist Türk solunun ideolojik soy kütüğünü ortaya koymaya çalışırken bunu Kemalizm'i sola çekme arayışında başarısız bir girişim olan Kadro hareketi üzerinden yapmaktadır.

⁴⁸ Sabiha Sertel, Tan gazetesinin basılması olaylarına giden süreçte Peyami Safa, Hüseyin Cahit Yalçın ve Necmettin Sadak'la girdiği kalem kavgası sırasında, 1945 ekim ayında kendisine yöneltilen ithamlar karşısından şunları yazar: "Sol düşüncenin memleketimizde bir cürüm telakki edilmesine, bugünkü kanunlar ve hürriyetten mahkûm bütün sollar birer şahit olduğu gibi, ben kendimi de bir örnek olarak gösterebilirim." Bkz. Emin Karaca, "Türk Basınında Kalem Kavgaları", ss. 196-197.

Erol Güngör'ün Kaleminden İki Ünlü 'Sosyalist': İlhan Selçuk ve Çetin Altan

Cumhuriyet gazetesi bilhassa 1940'lı yıllarda sol ideolojilerin temsilcilerini hedef gösteren haberlerin ya da yazıların yer aldığı bir yayın organı iken, 1960'lı yıllardan itibaren Türk solunun önde gelen yazarlarının bir araya geldiği bir mecrâya dönüşür. 1960'lardan itibaren Cumhuriyet gazetesi ile adı âdeta özdeşleşmiş bir yazar olarak İlhan Selçuk, "Atatürkçülüğün Alfabetesi" adlı eserinde Atatürkçülüğü sol bir hareket olarak yeniden yorumlar: "Atatürk'ün solculuğu, yaşamının her kesiminde görülür. (...) Dinsel tarih görüşünü bırakıp ulusal tarih tezine yönelmek solculuktur. Saray dilini yıkıp Osmanlıca yerine halkın dili Türkçeyi özümsemek solculuktur."⁴⁹ İlhan Selçuk, İsmet İnönü'nün 1960'ların ortasında "Ben kırk yıllık solcuyum!" dediğini de aktarır. Bu söz söylenmiş midir bilmiyoruz ve lâkin İsmet İnönü'nün sol'a yüklediği mânâ, 50 yıllık siyasî hayatındaki icrâatlarına bakıldığında İlhan Selçuk'un anladığından çok farklı olmalı; çünkü yakın siyasî tarihte yaşanan olaylar başka şeyler söylemekte. Bu konuda İlhan Selçuk'un başyazarı olduğu Cumhuriyet gazetesinin bir başka yazarına, Uğur Mumcu'nun yazdıkları mürâcaat edebiliriz. 1980'lerde Cumhuriyet gazetesinde yazdığı polemik yazılarıyla ve araştırmacı gazeteciliğiyle Türkiye'de gündeme en çok tesîr edenlerin başında gelen Uğur Mumcu, "40'ların Cadı Kazanı" eserinde, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu 1940'lı yılları şöyle anlatmıştır: "Soğuk savaş yıllarında 'komünistlik' suçlamaları geçer akçeydi. İktidardaki CHP muhalefetteki DP'yi komünistlikle suçluyor; DP de komünistlerle ilişkisinin olmadığını, olmayacağını, komünizmi koruyanların asıl CHP iktidarında aranması gerektiğini ileri sürüyordu."⁵⁰ Uğur Mumcu kitabında, o dönemde komünistlik suçlamaları hakkında birçok farklı kişiye dâir bilgi de vermiştir: 1940'lı yıllarda hapiste olan Nazım Hikmet de zaman zaman bâzı CHP'li siyasetçilerin siyasî rakiplerini suçlama sebeplerinden biridir. Meselâ, CHP milletvekillerinden Behçet Kemal Çağlar, DP kurucularından Fuat Köprülü'ye yazdığı yazıda, Fevzi Çakmak'ı, Nazım Hikmet'e selam ve af müjdesi yollamakla suçlamıştır.⁵¹ Attila İlhan'ın Nazım Hikmet'in şiirini okuduğu için hapse atılabildiği o dönemde milletvekilleri arasında böyle bir itham yapılmasında şaşılacak bir şey yoktur.

⁴⁹ İlhan Selçuk, "Atatürkçülüğün Alfabetesi", Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1981, s. 154.

⁵⁰ Uğur Mumcu, "40'ların Cadı Kazanı", um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2020, s. 124.

⁵¹ Uğur Mumcu, "40'ların Cadı Kazanı", s. 113.

Türkiye’de 1940’lı yıllardan îtibâren yaşanan iç ve dış olaylar, âdeta bir cinnet hâlinin bütün siyasî alanı kapladığını göstermektedir. 1960’lı yıllarda Türkiye’de daha evvel olmadığı şekliyle sağ ve sol olmak üzere iki ana kutbun sınırları yavaş yavaş belirginleşmeye başlamış ve bu kutuplaşma sonraki yıllarda da o dönem teşekkül etmeye başladığı hâliyle devam etmiştir. İşbu dönemde Türk solunun önde gelen yazarları tarafından yazılanlar, Erol Güngör gibi entelektüel kimliğinin alâmet-i fârikası komünizm/sol karşıtlığı olan genç bir milliyetçi yazar tarafından tenkit konusu yapılmıştır. Erol Güngör’ün sol karşıtı yazılarına gösterilen ilgi ardı ardına çok sayıda sol, sosyalizm, Marksizm konulu yazının yazılmasını beraberinde getirmiştir. Bu yazılar içinde “İki Ünlü Sosyalistin Otopsisı” başlıklı yazı, iki genç ve âteşin yazarı yâni İlhan Selçuk ve Çetin Altan’a yönelik olması sebebiyle ayrıca önemlidir. Yazı, Yol gazetesinde 29 Aralık 1965’te yayınlanır. Giriş kısmında Yol gazetesi yönetimi tarafından yapıldığı anlaşılan uzun bir îzâhatta bulunulur: “Yol’un okuyucuları iki sayıdan beri bu sahifelerde solcuların eserleri ve fikirleri hakkında tenkid yazıları istemektedirler. Biz sosyalizmin çıkar bir yol olmadığını, bilhassa Türkiye için bir ölüm ‘denemesi’ olacağını söylüyor ve sosyalist doktrinin nazârî temellerinden, başka memleketlerdeki tatbikatından bol bol misaller vermeye çalışıyoruz. Bu arada bizim solcuların fikirlerini ve eserlerini ayrıca ele almayı düşünmedik. Zira biliyoruz ki, memleketimizdeki fikir fukaralığı içinde solcuların yazabilecekleri en güzel şeyler, yurt dışında yazılmış olanların aktarılmasından ibaret kalacaktır. Kaldı ki, bu aktarma ve kopye işi yapılırken bile daima en kötü müellifler seçiliyor, bunların eserleri ise ya yanlış yahut kasıtlı şekilde değiştirilerek tercüme ediliyor.

Yol’un gelecek sayılarında bu tercümeler hakkında da bir inceleme yazısı bulacaksınız. Şimdi okuyucularımızın arzusuna uyarak, Türkiye’deki solcular arasında en çok okunan ve değer verilen iki yazarı ele alacağız.”⁵² Bu îzâhattan da anlaşıldığı gibi, o yıllarda kiteselleşmeye başlayan bir hareket olan Türk soluna, solcu yazarların eserlerine ya da düşüncelerine karşı oluşan hoşnutsuzluk, okurların yazı talebi olarak kendini göstermektedir. Bu talebin karşılandığı ve önde gelen iki solcunun tâbir câizse haddinin bildirilmesinin amaçlandığı anlaşılan bu yazısında Erol Güngör’ün, adlarını ve eserlerini anmadan tenkit ettiği iki yazardan birincisi, dört beş yılda hayli şöhret yapmış bir gazete fıkracısı olduğunu söylediği Çetin Altan’dır.⁵³ Erol Güngör’e göre, bir

⁵² Erol Güngör, “Sosyal Meseleler ve Aydınlar”, s. 221.

⁵³ Çetin Altan ve İlhan Selçuk’a yönelik tenkitlerin yer aldığı bahsi geçen yazı ile ilgili bir değerlendirme için, bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Erken Kayan Yıldız – Erol Güngör”, ss. 100-101.

gazete fıkracısının bir doktrin cereyanına önderlik etmesi Türkiye'ye has garâbetlerden biridir. Bu garâbetin sebebini sosyalistlerin içinde bir ilim ve fikir adamı bulunmamasına bağlar ve sosyalizmi yayma ve öğretme vazifesinin bu gazeteciye düştüğünü istihzâ ederek dile getirir. Çetin Altan'ın 1965'te yayınlanan ve muhtevâsı seyahat notlarına dayanan "Bir Uçtan Bir Uca" adlı kitabında yazdıkları üzerinden getirilen bu tenkitler, aynı zamanda bir sosyalizm eleştirisidir: "Varışlı yazar bu kitabında, İsveç'ten Afganistan'a kadar yapılmış bir seyahatin intibalarını yazmış. Anlatmak istediği şey, gördüğü memleketler arasında kalkınmanın sosyalizme bağlı olduğu, geri kalmış ülkelerin ise ancak sosyalizm sayesinde kalkınabileceğidir. (...). Solcuların önderi olduğu söylenen bu gazetecinin kitabı, mantık'a, muhakemeye ve hakikate kılıç sallayan yüzlerce misâlle dolu. Ayrıca 'devletin sapına kadar sosyalist olması' filân gibi pek ciddi ve fikrî ifadeler de caba".⁵⁴

Erol Güngör'ün görüşlerini tenkit ettiği diğer sosyalist yazar ise "maskeli cehalet müessesesi" sözleriyle târif ettiği Cumhuriyet gazetesinin yazarlarından İlhan Selçuk'tur: "Tanıdığım bâzı solcular bu fıkracının fikir bakımından çok üstün olduğunu söylediler. İlk anlattığımız gazetecinin kalemi, bunun da bilgisi, kafası kuvvetli imiş."⁵⁵ Bu sözlerle başlayan tenkitler, İlhan Selçuk'un köşe yazılarından mürekkep kitabından yapılan alıntılar üzerinde yorumlar yapılarak devam eder ve İlhan Selçuk, Türkçeyi bilmemek ve eserinin bilimsellik iddiasının temelsizliği gibi hususlar üzerinden keskin bir şekilde hicvedilir. Yazının sonu hem tenkit edilen yazarlar hem de genel olarak solculara dönük küçümseyici ifadelere yer verilerek getirilir: "Okuyucular görüyorlar ki, bu adamların yazdıklarıyla uğraşmak ciddi bir insan için vakit ziyanından başka bir şey ifade etmez. İnsan aklına, mantığına, bilgisine pervasızca meydan okuyan bu kahramanlar alayı önce doğru düşünmeyi öğrensin, sonra bilgi sahibi olsun, aralarında ilim ve fikirten biraz nasip alanlar çıksın, hattâ bu arada Türkçe öğrensinler, belki o zaman münakaşaya değer bir tarafları bulunabilir. Biz burada onlarla değil, onların ağa babaları ile uğraşıyoruz."⁵⁶

Erol Güngör'ün Türk solunun önemli kalemlerinden biri olduğunu söylediği ve tenkit ettiği yazarlardan İlhan Selçuk, yıllar sonra Cumhuriyet gazetesinde başyazar olarak itibarı daha da yükselen biri hâline gelirken, Çetin Altan, Erol Güngör'ün vefat ettiği yıl olan 1983'te Türkiye'de başbakan olan Turgut Özal'ı destekleyenlerden biri olmuş ve İlhan Selçuk'un köşe komşusu Uğur Mumcu tarafından ağır tenkit-

⁵⁴ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", ss. 221-225.

⁵⁵ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", s. 226.

⁵⁶ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", s. 227.

lere uğramıştır. Uğur Mumcu, sonradan liberal olan Marksist dönemler için kullanılan liboş kavramını Çetin Altan'ı hicvetmek için icâd etmiştir. 12 Ocak 1988'de Cumhuriyet gazetesindeki yazısında Çetin Altan'a ağır sözlerle saldırır: "Marksist dönemlerin en ünlüsü, yıllarca inanç dolandırıcılığı yaptıktan sonra, şimdi bu liberal soygunu savunmak üzere iki oğlu ile kolları sıvıyor. Mantığı da çok ilginç doğrusu: -Her kim ki ANAP'a karşı çıkar, o MİT ajanıdır! Bu 'Ex-Marksist' ve 'neo-liberal' tıp dilinde 'demans hali' diye adlandırılabilir bir beyinsel karışıklık içinde..."⁵⁷ Bu kalem kavgası, Çetin Altan ve oğulları bir tarafta Uğur Mumcu diğer tarafta uzun süre devam etmiş, Mehmet Barlas gibi başka bir 'liboş' yazar da kavgaya dâhil olmuştur. Geçmişin inkılâpçılarından bâzılarının sosyalizme yöneldikleri ve 1960'lı yıllarda bunların Türk solu hareketine dâhil oldukları tespitini yapan Erol Güngör'ün ömrü, tenkit ettiği bu solcu yazarlardan bir kısmının liberalizmle biten hikayesini görmeye vefâ etmemiştir.

Erol Güngör, 1960'lı yıllarda, Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmelere dâir meseleleri de kimi zaman mizahî bir üslûpla ele aldığı yazılar kaleme almıştır. Bunlar içinde, Sovyetler Birliği'nde psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin yasaklanmasıyla ilgili bilgiler içeren "Parti Rehber Olunca" başlıklı yazısı, en dikkat çekici muhtevâyâ sâhip olanlardan biridir.⁵⁸ 1966'da Yol gazetesinde yazdığı yazılar, mütemâdiyen Marksist Türk solu ve onun temsilcilerine dönük tenkitler içeren yazılardır. Daha önce de ifâde edildiği gibi, Das Kapital gibi sol yayınlarla ilgili yasakların kalktığı, TİP'in 15 milletvekili ile meclise girdiği, Yön dergisinin Kemalizm'i Marksizm'le te'lif etmek gibi bir gayret içinde yayın faaliyeti sürdürdüğü bir dönemde, Erol Güngör, ilgi gören Türk solu karşıtı yazılarını birbiri ardınca sürdürmüştür. 26 Ocak 1966'da çıkan "Meyhane Filozofları" başlıklı yazısında adını anmadan Marksist bir köşe yazarının yazdıkları karşısında istihzâ eden bir üslûpla şöyle yazar: "Size -yani kendini ilerici ve toplumcu zannedenlere- marxist diyorlarmış. İftira ve bühtan ediyorlar. Marxist diye Marxizmi bilenlere ve düşünce mekanizmasını ona göre ayarlayanlara denir, lâkırdı kıtlığında asma budayanlara değil."⁵⁹ Türk solunu temsil eden yazarlara dönük bu tenkitler, onun Marksist sola karşı tavrının bir uzantısıdır. Komünizmin memleket için ciddî bir tehlike teşkil ettiğini söyledikten sonra, Türkiye'de "bir gün Sovyetler Birliğinin desteğiyle diktatörlük kurmaya kalkacak bir komünist yetişmesine, kökleşmesine nasıl mâni olacağız?" sorusunu sorar. Türkiye'de komünizmle mücadelenin me-

⁵⁷ Emin Karaca, "Türk Basınında Kalem Kavgaları", s. 374.

⁵⁸ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", ss. 307-311.

⁵⁹ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", s. 244.

denî bir ülkenin ölçülerinin çok dışına çıktığını ve bir takım sloganlar yüzünden bâzı kimselere sokaklarda dayak atılmasının ya da binaların taşlanması hiç bir şekilde tasvip edilemeyeceğini söylediği yazısı, Yol gazetesinde 8 Haziran 1966'da yayınlanmıştır.⁶⁰ 1960'lı yılların ortalarında sağ sol kavgasının gazete ya da dergi sayfalarından sokaklara taşmaya başladığı bir dönemde yazılan bu yazıda îtidal tavsiye edilse de, 1980'de darbe ile sonuçlanacak bir sürece girilmiştir.

Bilhassa 1970'lerde başta Töre olmak üzere milliyetçi dergilerde yayınlanan yazılarına istinad eden kitapları; "Türk Kültürü ve Milliyetçilik", "Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik" ve "Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik" Türkiye'de milliyetçi muhafazakâr sağın başucu kitapları olarak görülebilecek eserlerdir. Bu eserlerinde Kemalist inkılâpçılara ve onların devamı olarak gördüğü Türk solu mensuplarına getirilen tenkitler, Türkiye'de entelektüeller sosyolojisi ile uğraşan bütün sosyal bilimciler için önemli bir muhtevâyâ sâhiptir. Bunların dışında Ahmet Güner ve Vecdi Bürün tarafından yazılan ve 1976'da yayınlanan "Sosyalizm İhaneti" adlı kitabın takdim yazısı da onun tarafından "Türk Kültür Hayatı ve Sosyalizm" başlığı ile yazılmıştır. "Sosyalizmin Türkiye'deki fikir ve sanat hayatına ne getirdiğini sormaktan ziyâde bu hayattan neleri götürdüğü üzerinde durmak daha doğru olur" diyerek başladığı sözlerini, soldaki yazar, sanatkâr ve politikacıların bir Türk sosyalizmi kurmak yerine Marksist sosyalizme âdeta kayıtsız şartsız teslim oldukları iddiasını dile getirerek sürdürür.⁶¹ Erol Güngör'ün, bahsi geçen eserlerinde ve diğer yazılarında Türk solu üzerine tenkitleri hayâtının sonuna kadar mütemâdiyem devam etmiştir.

Sonuç

Erol Güngör'ün bir yazar ve sosyal bilimci olarak entelektüel kimliği ve biyografisi, doğduğu Kırşehir'deki aile ve sosyal çevresi ve okumak için geldiği İstanbul'da dâhil olduğu milliyetçi muhafazakâr entelijansiya tesiriyle teşekkül etmiştir. İstanbul'a geldiği yıllarda Türkiye'de başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere yönelen bir göç hareketliliği yaşanmaktadır. Çok partili siyasî hayâta geçilse de demokratik kültürün henüz yerleşmediği ve askerî bir darbe ile neticelenecek bu yıllar, yeni bir dönemin habercisidir. Bu siyasî ve sosyal değişme süreciyle birlikte Türkiye'de daha evvel olmadığı şekliyle sağ ve sol olmak üzere iki kutuplu bir siyaset alanı oluşmaya başlamıştır. Erol Güngör

⁶⁰ Erol Güngör, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", ss. 317-321.

⁶¹ Erol Güngör, "Türk Kültür Hayatı ve Sosyalizm", *Sosyalizm İhaneti* içinde, (Ahmet Güner & Vecdi Bürün), Sırdış Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 9-15.

tam da bu dönemde hem bir üniversite mensubu sosyal bilimci ve hem de milliyetçi bir entelektüel çevrenin üyesi olarak, Yol gazetesi, Töre dergisi ve Orta Doğu gazetesi gibi yayın organlarında Sovyetler Birliği'nin Türkiye içindeki uzantıları olarak gördüğü ve Marksizmin tesiri altında olduklarını söylediği Türk soluna karşı yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarıyla sağ kesimde en çok okunan, itibar edilen düşünürlerden biri olmuştur. Onun, Türk soluna yönelik tenkitleri, Türkiye'de entelektüel alanın yapısını ve bu alan içindeki karşılaşmaların Türk düşünce tarihinin seyri içindeki yerini göstermesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca bu tenkitler 1960'lı yıllardan itibaren Türk düşüncesinde sağ ve sol temelinde ikili kutuplaşmaya dayalı girilen istikâmeti anlamak adına *önemli olduğu gibi*, yakın siyasî tarihte ve günümüzde, entelektüellerin, siyasetçilerin ya da sıradan insanların, Türkiye'de sol ya da komünist karşıtlığına dayanan siyasî pozisyonlarını anlamak ve açıklamak adına da önemlidir. Daha da ötesi Cumhuriyetin kuruluşunun yüzüncü yılına girilirken Türkiye'de siyasî kutuplaşmayı, sağ ve sol seçmenlerin oy verme davranışlarını, siyaset alanının hem liderlerini hem de daha alt seviyedeki aktörlerini ve birbirleri ile münâsebetlerini anlamak, milliyetçi muhafazakâr entelijansiyanın en önemli temsilcilerinden biri olan Erol Güngör'ün Türk soluna dâir yaklaşımını anlamayı ve bu yaklaşımın siyasî ve sosyal arka planını tarihî bir süreç içinde tâkip etmeyi gerektirmektedir.

Kaynakça

- "Ailesi Erol Güngör'ü Anlatıyor", *Erol Güngör* içinde, (Haz. Murat Yılmaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, ss. 30-53.
- Akozan, Sıtkı, "Küllüknâme", Bürhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936.
- Alkan, Mehmet Ö., "150. Yılında Das *Kapital*: Osmanlı'dan Günümüze *Türkiye*'deki Serencâmı", İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Aslandaş, Alper Sedat ve Baskın Bıçakçı, "Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü", İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Atsız, Yağmur, "Ömrümün İlk 65 Yılı", Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ayvazoğlu, Beşir, "Erken Kayan Yıldız – Erol Güngör", Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, 2022.
- Berkes, Niyazi, "Unutulan Yıllar", (Der. Ruşen Sezer), İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.
- Deliorman, Altan, "Türk Yurdunun Bilgeleri", Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

- Enginün, İnci ve Zeynep Kerman, "Günlüklerinin Işığında Tanpınar'la Başbaşa", Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010.
- Genç, Mehmet, "Örnek Bir Aydın Olarak Erol Güngör", (Yayın Danışmanı: Tayfun Amman), *Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör* içinde, Kültür Ocağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 231-234.
- Görgün, Tahsin, "Erol Güngör'ün İlmî ve Fikrî Gelişimi ve Düşüncesinin Ahlakî Ciheti", (Yayın Danışmanı: Tayfun Amman), *Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör* içinde, Kültür Ocağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 159-185.
- Güngör, Erol, "Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- Güngör, Erol, "Sosyal Meseleler ve Aydınlar", (Haz. R. Güler & E. Kılınç), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.
- Güngör, Erol, "Türk Kültür Hayatı ve Sosyalizm", *Sosyalizm İhaneti* içinde, (Ahmet Güner & Vecdi Bürün), Sırdaş Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 9-15.
- Güngör, Erol, "Türk Kültürü ve Milliyetçilik", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- Haksun, Ziya Nur "Dündar Taşer'in Büyük Türkiye", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010.
- "Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi (Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler)", Nevzat Kösoğlu İle Söyleşiler, Söyleşi: Osman Çakır, İstanbul, 2010.
- İkiz, M. Lütfi "Komünist Hücrelerin Faaliyetleri", Güneş Matbaacılık, Ankara, 1963.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, "Son Asır Türk Şairleri", Cüz II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- Karaca, Emin, "Türk Basınında Kalem Kavgaları", Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Karpat, Kemal H., "Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji", (Haz. ve Çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kırşehirlioğlu, E., "Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri", Bedir Yayınları, İstanbul, 1963.
- Mehmet Niyazi, "Dâhiler ve Deliler", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Meriç, Cemil, "Jurnal II", İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Meriç, Cemil, "Mağaradakiler", İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.
- Mumcu, Uğur, "40'ların Cadı Kazanı", um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2020.
- Mumcu, Uğur, "Behice Boran ile Söyleşi: Bir Uzun Yürüyüş", um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2019.
- Özakupınar, Yılmaz, "Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler", Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998.

- Selçuk, İlhan, "Atatürkçülüğün Alfabeti", Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1981.
- Sökmen, Cem, "Marmara Kıraathanesi – Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul, 2018.
- Şahin, Bekir, "Mehmet Lütfi İkiz", *Ahilik Ansiklopedisi, Cilt II* içinde, (Ed. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir ve Bekir Şahin), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayını, Ankara, 2016, ss. 28-29.
- Tanör, Bülent, "Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- "Üniversitede Cadı Avı, 1948 DTCF Tasfiyesi ve P. N. Boratav'ın Müdafaası", (Haz. Mete Çelik), Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Yıldız, Fatih ve Fikret Çelik, "Türk Batıcılığının Milliyetçi-Muhafazakârlık Üzerinden Tenkidi: Erol Güngör Örneği", *Bilig*, Sayı 62, 2012, ss. 269-294.